

Особености на парламентарния дискурс: какви данни дава езикът за социалното явление?

Елена Тарашева

Теоретична постановка. Текстовете са неразделна част от социалните явления, твърди създателят на направлението „Критичен анализ на дискурса“ Норман Феърклав (2003:21). Хората участват в социалния живот като говорят и/или пишат. Дискурсът се определя от два фактора: социалните структури и сили, от една страна, и социалните агенти – хората, от друга. Социалните агенти имат властта да оформят дискурса в граници, зададени от социалните фактори. На първо място, граматиката на езика определя много от особеностите на изразяването. На второ място, всяко социално явление се провежда в определен жанр, който има свои особености – ако става въпрос за интервю, интервюиращият задава въпросите, а интервюируваният отговаря. В процеса на отговорите, обаче социалният агент, интервюиращият, утвърждава позицията си като назовава обекта, за който говори с избран арсенал от думи, които изразяват отношението му – негативни имена и прилагателни, ако обектът е представян в негативна светлина, или имена от синонимния списък на съответната област с позитивен нюанс, ако отношението е положително. Така дискурсът се дефинира от Феърклав (2003:24) като лингвистичният аспект на мрежата от социални практики, които структурират дадено социално събитие. Наборът от социални практики и изборът на социалния агент утвърждават едни езикови формули и отхвърлят други. Взаимодействието между избраното и отхвърленото отразяват особеностите на социалната практика в анализа на изследователите.

Граматиката на Халидей (1978), широко прилагана от практикуващите критичен анализ на дискурса, разглежда езика като социално явление

и установява връзка между социалния аспект на изразяването и граматичната форма. Езикът има функцията да извежда определена представа за света. Феърклав (в Йейтс и др. 2001:259) дава за пример начина на изразяване на новата вълна лейбъристи, дошли на власт с Тони Блеър, които се различават от лейбъристите на Нийл Кинък и Джон Смит именно по езика, с който представят вижданията си. Така преобладаващото индикативно наклонение на документите дава основание на изследователя да заключи, че действителността се предава непосредствено, без уговорки, за разлика от случаите на наличие на преизказни и условни форми, чрез които действителността се представя като въпрос на виждания и условности. Транзитивността в дискурса на новите лейбъристи представя действията с подлог, глагол-сказуемо и пряко допълнение, с което се отдава внимание както на извършителите на действията, така и на потърпевшите от глаголното действие. Контрастният случай е на преобладаване на страдателен залог, където „авторството“ на действието остава прикрито. Така системно-функционалната лингвистика стига до социални обобщения в процеса на езиков анализ.

Течението „Критичен анализ на дискурса“ установява процедури за своите изследвания. Когато се анализира даден дискурс, трябва да се даде отговор на два въпроса: 1. Как се осъществява социалната дейност чрез различните езикови форми – речник, граматически и текстови функции? и 2. Какви жанрови форми се използват за утвърждаване на идеологиите?

Моят анализ се основава на количествени и качествени особености на дискурса, разкрити в рамките на големи масиви от езикова употреба – корпуси. Бейкър и др. (2008) мотивират използването на корпуси за анализ на дискурса като полезна симбиоза, тъй като жанровите

особености се очертават ярко в езика като употреба – който е в основата на корпусната лингвистика, а не в абстрактните езикови системи. Количествените фактори насочват към значими явления в езика, а езиковите особености могат да се търсят в големи бази данни, с което се гарантира валидността на установеното.

Моето изследване се основава на следните постановки за корпусната лингвистика (Тойбърт и Кришнамурти 2007:9):

Хората не се интересуват от граматически конструкции, те искат да знаят за символичните значения, които се крият зад граматиката.

За разлика от когнитивната лингвистика, корпусната се абстрахира от психологическата перспектива и набляга на социалната.

Корпусната лингвистика използва честотността, за да прави обобщения. Статистическата значимост ни помага да видим явления, които бихме пропуснали.

Корпусната лингвистика прави твърденията си на базата на съпоставки между типични и уникални явления от действителността.

Цел на изследването. Обект на моя анализ са протоколите на българското Народно събрание за период от един месец и протоколите на парламента на Обединеното Кралство за същия период. Като част от социалната дейност „парламентарни дебати“, езикът отразява определени особености на тази сфера. Чрез изследване на езикови особености, аз очаквам да установя характерни черти на парламентарната дейност като част от обществения феномен.

Изследванията досега са се основавали на правилност/неправилност на формите или реторични особености (напр. Методиева 2002). Анализи на дискурса като социална дейност досега не са били правени, затова целта на това изследване е в голяма степен експериментална. Въпросът, на който ще се търси отговор е:

Какви черти от социалното явление „парламентарни дебати“ могат да се установят чрез езиков анализ?

За тази цел:

Ще се съставят представителни корпуси с реална езикова продукция от жанра-цел на това изследване – парламентарни дебати;

Ще се осигурят корпуси на два езика, за да има база за съпоставки между данните за двата езика;

Ще се установят референтни балансирани корпуси, които включват продукция от различни жанрове със специално съотношение между различните жанрове за съпоставка с целевите корпуси;

Ще се търсят високочестотни явления в езиковия материал, които да бъдат анализирани от гледна точка на социалния аспект на дискурса.

Данни за обекта на изследване. Българското Народно събрание, е основният орган на законодателната власт в страната. Състои се от 240 народни представители Според конституцията, там се приемат,

обсъждат и допълват закони; гласува се бюджетът и размерът на данъците; упражнява се контрол над изпълнителната власт; обсъждат се проблеми от общонароден интерес, като използване на въоръжените сили, извънредни ситуации и др. Работата се определя от правилник, създаден от самите парламентаристи. Според настоящия правилник, обикновено се свикват три сесии, като заседанията могат да обхващат три дни седмично с продължения, ако работата изисква това. Като дни за заседания са определени сряда, четвъртък и петък, а заседанията могат да започват в 9 часа и да завършват в 14 ч., ако парламентаристите не решат да продължат работата си с гласувано от тях продължение. За провежданията им се изисква кворум – повече от половината народни представители. При важни гласувания, председателят може да реши да направи поименна проверка на присъстващите.

Парламентът на Обединеното кралство е двукамарен. Съставът на Камарата на представителите включва 646 члена. Тази камара осъществява контрол над правителството и министър-председателя, обсъжда и гласува законопроектите, произнася се по обществено важни въпроси. Горната камара има и функции на надзор над правоприлагането. Затова моето изследване се фокусира върху долната камара, чиито функции са сходни с функциите на българския парламент. За разлика от българския парламент, заседанията са ежедневни по следния график:

Понеделник 14.30 – 22.30

Вторник 14.30 – 22.30

Сряда 11.30 – 17.30

Четвъртък 10.30 – 18.30

Петък 9.30 – 15.00

Графикът е разработен от самите парламентаристи и може да бъде изменян в зависимост от конкретно възникнали потребности. Същевременно, всеки парламентарист е длъжен да прекарва в изборителния си окръг 2-3 дни седмично, а в самата зала няма места за всичките 646 депутати. Представителността се гарантира от системата на работа по двойки между представителите на двете основни парламентарни групи Лейбъристи и Консерватори. Когато един представител-лейбърист отсъства при гласуване, неговият партньор-консерватор също отсъства или не гласува. Така резултатът от гласуването е същият, както когато и двамата са в залата. Това е важно, поради традицията при провал във важно гласуване да се подава оставка от правителството (О’Дрискол 1995:94). Практиката за прекратяване на парламентарната дейност поради липса на кворум не се прилага, поради опити от страна на държавния глава да влияе на решенията по този начин. При работа по секции се изискват минимум 40 присъстващи, но парламентарният правилник изрично забранява преброявания, което се различава сериозно от практиката в българския парламент.

Описан е също примерният дневен ред (Камара на общините 2009):

Молитви

Частни въпроси (с изключение на петък)

Устно поставени въпроси (с изключение на петък)

Спешни въпроси/ Изявления (в 11.00 в петък)

Представяне на законопроекти

10 минути за правилата на приложението на законите

Дебати по актуални теми

Основна работа

Прекъсване

Изключителни въпроси

Петиции

Дебат за приключване на заседанието

С това установяваме, че процедурите в двата парламента са съпоставими. Езиковите особености биха показали различия, за които може да се установи дали се дължат на изискванията на правилника, или са индикативни за различни социални практики.

Метод на изследването. За целите на това изследване са използвани четири корпуса. Двата са съставени от текстове- цел на изследването, а другите два служат като референтни (Бейкър и др. 2006:137) за открояване на спецификата на жанровете. Текстовете- цел на изследването са протоколите от парламентарните дебати в българския и британския парламент. От уеб-страниците на съответните парламенти са събрани дебатите за месец януари 2009 г. с цел да се обхване идентичен исторически период от време. Тъй като глобализацията създава условия за взаимно влияние между събития и явления, независимо от това къде се случват (Гидънс 1991), може да се очаква парламентарните дебати в двете страни да се позовават на едни и същи събития, което наложи за максимална съпоставимост да се ползват протоколи от идентичен период време.

Количествените параметри на събрания материал са следните:

2 017 904 думи в българския корпус

2 984 010 думи в английския корпус

Така се удовлетворяват изискванията за представителност на корпусите (Байбър и др. 1998). Фактът, че корпусът от британския парламент надвишава по размер този от българския също допринася към количествения анализ на социалното явление.

Протоколите на Британския парламент включват поименни списъци с гласувалите за и против дадено решение, за разлика от българския парламент, където се съобщават само гласовете за и против дадено решение, както и на въздържалите се. За целите на моето изследване изключих списъците с поименно изброяване, тъй като те утежняват корпуса с още имена. Изключих също частта с молитвите в британския парламент, за да има съпоставимост между протоколираната дейност.

Първият референтен корпус е Британският национален корпус (БНС 2007) със 100 милиона словоформи, 90 % от които са писмена реч – журналистически, художествени и обществено политически текстове, и 10% - говорна реч. Корпусът е балансиран и представителен за британския английски език. За референтен корпус на българския език ползвам корпуса на проекта Бултрибанк (Симов и Осенова 2004) - балансиран корпус от 100 милиона думи от 15 % художествена литература, 78% журналистика и 7 % обществено-политически текстове.

Според методиката за ключови думи в текстовете (Скот и Трибъл 2006:58), списъците с високочестотни думи, установени в конкретните парламентарни корпуси се съпоставят със списъците в балансираните корпуси и така се изолират явления, които показват специфичния характер на парламентарния дискурс. Лексикалните различия са

директно видими чрез по-високата или по-ниската честотност в парламентарния корпус на фона на балансирания корпус. Честотата на служебните думи подсказва за различия в граматичната структура на текстовете. Тези различия ще бъдат предмет на анализ.

Обработката на материала се извършва с помощта на лингвистичната програма Уърдсмит (Скот 1999). На първия етап се оформят корпусите от жанра-цел на изследване, в този случай – парламентарни дебати в българския и английския парламент. Генерират се честотни списъци от думите в съответните корпуси, които се съпоставят с честотните списъци в референтните корпуси. Тези думи, които се отклоняват от установеното си поведение в балансирания корпус се определят като ключови. Това най-често (Скот и Трибъл 2006:59) са съществителни собствени имена, от една страна, и от друга – пълнозначни думи: съществителни, прилагателни имена, наречия или глаголи. Често в този списък се включват и служебни думи, чието присъствие говори за граматични или стилистични особености на текста.

След изолирането на ключовите думи, ще анализирам причините за това защо съответните думи надхвърлят значимо обичайната си честотност. Това ще бъде извършено чрез конкордансите на съответните думи, списъка от колокати и многокомпонентните единства, в които се включват. Следва кратко описание на тези термини.

Терминология на изследването. Съставянето на **честотен списък** е обичайна процедура при компютърната обработка на текстове. Ако всички думи, употребени в текстовете от корпуса се подредят според броя срещания, това представлява честотен списък (Скот и Трибъл

2006: 11). Статистически е установено, че най-висока честотност имат служебните думи, а сред пълнозначните – думите с по-широк обхват от значения (Зипф 1949). Затова рядко се работи с действителните честотни списъци, а се правят съпоставки с референтни корпуси. Терминът **ключовост** описва именно това явление: думи, чиято честотност в даден корпус надвишава честотността на същите думи в балансиран корпус могат да бъдат наречени ключови (Бейкър и др. 2006:97). Този показател се изчислява чрез статистически процедури. Използваният тук продукт Уърдсмит изчислява ключовостта чрез установяване на честотността и броя на думите в корпуса-цел и го съпоставя с честотността на съответната дума в референтен корпус и броя на думите в него.

Твърде често значението на думите остава неясно поради многозначността им. Установяването в рамките на корпуси става чрез изолиране на **конкорданси** – списъкът от употреби на дадената дума в корпуса (Бейкър и др. 2006:42). Така изследователят може да види всички случаи на използване на думата в корпуса, подредени около търсената дума. Различни софтуеърни продукти дават различни възможности, но използваният Уърдсмит показва до 25 позиции вдясно и вляво от търсената думи, като изследователят може да избере колко позиции да се показват. Допълнително, материалът може да се сортира по азбучен ред на първата, или всяка следваща дума вляво или вдясно.

Уърдсмит също така дава възможност да се проследят думите, които съпровождат търсената отляво и отдясно. Те се наричат **колокати**. Например, за даден модален глагол може да се установи честотен списък на колокатите на първа позиция вдясно (които обикновено са пълнозначни глаголи), или да се изиска списък на колокатите на

съществително име три позиции вляво (които обикновено са членни форма на английски). Допълнителна функция на Уърдсмит позволява установяване на повтарящи се групи от думи, които наричам **многокомпонентни единства**. Авторът на Уърдсмит ги нарича „гроздове“, съществува паралелен термин на Байбър (2004:6) „пакети“, или „низове“ – на Макарти (2002:11) Основното за тях е, че са машинно установими комплекси от думи, независимо от смисъла, морфологичния клас или други фактори. Фактът, че са високочестотни в езиковата продукция ги прави значим обект на изследване. Чрез тях се установяват фразеологични единици, граматични маркери или други високочестотни повтарящи се струпвания, които дават представа за жанра и стила на автора.

Думите, които представляват форми на една лексема за род, число, спрежение, склонение, сравнение и други граматични категории, характерни за съответния морфологичен клас представляват **лема** на думата (Бейкър и др. 2006:104). В един текст може да се случи лемата на едно съществително име да включва всички негови форми, ако думата има централно значение в текста или само членувани форми, ако е с фонев характер (Тарашева 2007). Наблюдават се и случаи на промяна на значението на думите в зависимост от формата, например, „алкохол“ и „алкохоли“ (Стамболиева 2003). Обединяването на лемата около основната дума (обикновено нечленуваната форма за единствено число) е известно като **лематизация**.

Данни. Честотните списъци с първите 100 ключови думи в двата корпуса са представени в приложението. Зимната сесия на парламента на Обединеното кралство включва 7 заседания за дебати и парламентарен контрол. Българският парламент е провел 11 заседания със същите цели. Въпреки това, общият брой на думите в

протоколите на британския парламент е по-голям с близо 50%. Средният брой думи в един протокол за българския парламент е 35 662, а за британския - почти двойно повече: 72 953. В протоколите на парламента на Обединеното кралство се отбелязва часът на закриване, който обикновено е 22 – 23.ч., според публикувания правилник и с редовни продължения от по 30-40 минути. За българския парламент няма данни за часа на закриване, но очевидно заседанията са по-кратки. Така от количествените данни може да се заключи, че в българския парламент са стенографирани двойно по-малък брой думи от дебатите през януарската сесия в британския парламент.

Според смисъла, разпределям ключовите думи в следните категории:

1. Лица от парламентарния живот
2. Парламентарни процедури
3. Предмет на парламентарната дейност
4. Особености на езика
5. Перформативи
6. Всеобщи заместители
7. Оценъчни думи
8. Тематика на дискусиите

Тези категории думи ще бъдат анализирани според значимостта на установените явления.

Тематика на дискусиите. Най-забележимата разлика е несъответствието в категорията „тематика на дискусиите“. В колоната с ключови думи от британския парламент установявам 49 думи, свързани с тематиката на дискусиите, групирани в следните 10 теми

на парламентарни дискусии: конфликтите в Близкия изток (застъпена с най-голям брой ключови думи), ефектът на финансовата криза върху спестяванията на британците (с равен брой думи на първата тема), новата писта на летището Хийтроу, ситуацията в Афганистан, подобряването на транспортната инфраструктура във Великобритания, злоупотребата с алкохол, нарастването на проституцията на острова, подобряването на спешната медицинска помощ, газовата криза и встъпването в длъжност на американския президент Барак Обама. (таблица 1.)

Таблица 1. Ключови думи, свързани с тематиката на дискусиите в Парламента на Обединеното Кралство

PALESTINIANS GAZA IRAQ HAMAS ISRAEL ISRAELI CEASEFIRE BASRA IRAQI PALESTINIAN ISRAELIS ROCKETS IRAQIS QAEDA	FINANCIAL SAVINGS BUSINESSES CROSSRAIL SAVING SAVERS SCHEME BANKS BUSINESS GATEWAY ECONOMY BILLION LENDING FISCAL	AFGHANISTAN FORCES	AMBULANCE	PROSTITUTION TRAFFICKING	ALCOHOL	HEATHROW	INFRASTRUCTURE	RUSSIA EUROPEAN	OBAMA
--	--	-----------------------	-----------	-----------------------------	---------	----------	----------------	--------------------	-------

Същевременно в протоколите на българския парламент установяваме 9 думи с висока честотност, които говорят за обстойно обсъждане на темите (таблица 2.). Количествено, това са 5 пъти по-малък брой думи.

Таблица 2. Ключови думи, свързани с тематиката на дискусиите в Народното събрание на България.

Тематика на дискусиите	ГАЗ КРИЗА ЕВРОПЕЙСКИЯ БЪЛГАРИЯ СЪЮЗ ЕНЕРГЕТИКАТА КОЗЛОДУЙ ЕВРОПЕЙСКАТА ОТБРАНАТА
------------------------	--

Темите, открити чрез ключовите думи са 2 взаимосвързани – газовата криза и съдбата на атомната електроцентрала в Козлодуй – и третата е за законопроекта за отбраната. По-слабата честотност на повторенията в корпуса от българския парламент, както и по-малкият брой думи, свързани с обсъжданите теми може да подсказва, че темите са били обсъждани по същество по-малко, без обстойно навлизане в тематиката. Обхватът на темите показва, че българският парламент се е съсредоточил върху по-малък брой теми, предимно с вътрешна значимост.

Думи с оценъчен характер. Прави впечатление, че някои категории не са представени в корпуса от българския парламент. Такава категория представляват думите с оценъчен характер. Тя се оглавява в корпуса на английски език от думата *important*. Представа за значимостта и в протоколите на английски език дава списъкът с високочестотни многокомпонентни единства. Те са следните (по честота):

IT IS IMPORTANT THAT

IT IS IMPORTANT TO

AN IMPORTANT POINT

IT IS IMPORTANT THAT WE

THE MOST IMPORTANT
MAKES AN IMPORTANT POINT
IT IS VERY IMPORTANT
AN IMPORTANT PART
HON FRIEND MAKES AN IMPORTANT POINT

Вижда се, че чрез повторението и говорещите преценяват значимостта на изказвания и решения. Преценка на собственото си отношение към проблемите парламентаристите изразяват с друга ключова дума: *concerns* – „загриженост“ в множествено число. Българският еквивалент от този корен „загрижени“ се среща веднъж в дебатите на Българския парламент. Думата *clear*, ясен, също изразява отношение. В корпуса на английски тя се среща като част от многокомпонентни единства със значение: „направи пределно ясен“, „нека е ясно“, „ясно е“ и т.н. В българските протоколи думата „ясен“ се среща в различни форми за род и число. Ако те се обединят в единна лема, думата добива ключов характер. Такава процедура обаче не може да се приложи към наречието „правилно“ – *rightly* - друга ключова дума в английския корпус, употребявана за оценки на изказванията на депутати.

Този анализ води до заключението, че лематизирането може да бъде полезно за установяване на категории от ключови думи – особено изразявани с прилагателни имена на български език. Съпоставителният подход насочва към такива находки.

От съдържателна гледна точка, изглежда, че българските депутати се въздържат от оценки повече в сравнение с британските си колеги, или ги изразяват без повтаряне на лексеми. С това се оформя поле за нови

изследвания на начините за изразяване на оценки в българската парламентаристика.

Думи всеобщи заместители. Това са думи, които заместват конкретните имена, назоваващи хора, институции и процеси (Богранд и Дреслер 1981). Те са типични за академичния дискурс, където трябва да се избягват повторения и същевременно да се подемат обектите за подробно разглеждане.

В корпуса на български език тази категория думи липсва. За съпоставка, на английски език се установяват думите: *people, issue, country, point, communities, issues*. Тези думи не се отнасят към обсъждането на една тема, а високата им честотност се дължи на факта, че чрез тях се правят оценки за обсъждани категории хора, проблеми и т.н., преназовават се започнати теми. Все пак, ако в корпуса на български език се извърши лематизация на лексемите „хора“ , „проблем“ и „страна“, обединената честотност на отделните форми от парадигмата нарежда тези лексеми сред списъка на ключовите думи. Така че отсъствието на тази категория се дължи на разширената лексикална парадигма на съществителните имена в българския език, а не на факта, че българските парламентаристи не навлизат дълбоко в обсъждането на проблемите и явленията.

Перформативи. Категорията „перформативи“ показва както количествени, така и качествени различия в двата корпуса. В българския корпус откривам следните думи:

БЛАГОДАРЯ
ЗАПОВЯДАЙТЕ

ГЛАСУВАЙТЕ
МОЛЯ
ПОДКРЕПЯ
ПРЕДЛАГА
ГЛАСУВАМЕ
ПРИЕМА
ИМАТЕ
ПРЕМИНАВАМЕ
ПРИЕТ

С тях се подканва към някакво действие или се обявява действие за извършено. В корпуса на английски език такива думи няма. Установените перформативи имат по-скоро оценъчен характер по отношение на изразени мнения. Ключовите думи са следните:

AGREE
WELCOME
HOPE
RECOGNISE

В търсене на причините за тази ситуация следва да се отбележи, че някои от перформативите от българския език нямат съответствие на английски език. Пример за това е „заповядайте“ като покана за изказване. „Моля“ има своеобразен еквивалент – *please* , но той се употребява по различен начин от пълнозначния български глагол. На английски език се среща най-често в парентични фрази. Честотността на *please* в корпуса на английски език не само не поставя думата в списъка с лексеми, надвишаващи обичайното си разпространение в езика. Напротив, в целия близо три-милионен корпус са установени само 17 срещания. Очевидно е, че тази дума не се ползва с широко разпространение в британския парламент, за разлика от „моля“, която е определено ключова в езика на българските парламентаристи.

Даването на думата, което се реализира на български с „имате думата“ се отличава с ключов характер в корпуса. Същевременно еквивалентът на английски език *floor* присъства в различен израз:

ON THE FLOOR OF THE HOUSE

Този израз се превежда по-скоро като „в залата“. Друг израз, „*give the floor*“ също води към съвсем различен вариант в парламентарната практика на английски език:

Dr. Julian Lewis: Will the hon. Gentleman give way? Mr. Heath: I will give way in a moment; I am about to set out the

Висококачествената дума *give* се среща в многокомпонентното единство *Will the hon. Gentleman give way?*, което служи за покана да се отстъпи думата. Подобни изводи показват, че установяването на типични езикови формули не трябва да става чрез превод на родноезиковите употреби, а трябва да се остави материалът да доведе до съществуващи практики.

Може да се заключи, че в британския парламент не се използват перформативи, или те не се стенографират в протоколите. Същевременно перформативите в корпуса на български език говорят за висока степен на любезност. Фактът, че честотността им надхвърля обичайната за езика може да се смята за индикатор на това, че любезността в българския парламент надвишава тази в други сфери на обществения живот.

Лица и практики от парламентарния живот. В категорията „лица от парламентарния живот“ съпадението между корпусите е голяма. Единствената разлика се състои в големия брой повторения на *constituent* и *constituency* в корпуса на английски. На български език еквивалентите са „избиратели“ и „избирателен район“. Тези думи обаче, дори при консолидиране на лемите не добиват статут на ключови думи. Изводът може да бъде, че българските парламентаристи се позовават на представяния от тях електорат по-рядко от британските си колеги.

В потвърждение на заключението, че езиковият етикет не е плод на превод, следва да отбележим в тази категория, че председателят на парламента се нарича *Speaker*, за разлика от българския парламент, където той е „председател“. Въпреки това и двете думи са сред ключовите в текста. Подобно различие съществува по отношение на министрите - често те се наричат *Secretary*, което обаче не променя ключовостта на съответните думи в двата корпуса.

Езикови особености. По отношение на категорията „Езикови особености“ прави впечатление преобладаването на уважителните форми за обръщение. В корпуса на английски с типичността си за парламентарния (и юридическия) стил съкращението *Hon.* води класацията. По същия начин българското обръщение „господин“ не може да се сравни по честотност с никое друго име. В английския език обръщението се използва независимо от пола. На български език не е така. Обръщението към дамите е различно и то съществува в две форми – „госпожа“ и „госпожо“. Честотността на тези две думи е висока и те влизат в списъка на ключовите думи. Въпреки това, дори сборът от звателната (госпожо) и именителната форма (госпожа) остава далеч под честотността на формата за мъжки род (господин),

както личи от следния откъс от честотен списък (първата цифра показва броя срещания, а втората – процентът в целия корпус):

ГОСПОДИН	2 313	-	0,76%
ГОСПОДИНЕ	2		
ГОСПОЖА	209		0,07%
ГОСПОЖИ	57		0,02%
ГОСПОЖО	235		0,08%

Често в публичното пространство се лансира мнението, че присъствието на жени в българския парламент е значимо по-слабо от това на мъжете. Езиковият анализ на парламентарните протоколи документира данни, които потвърждават подобно заключение.

Когато става въпрос за обръщенията *Mr*, *Mrs* и *Ms*, положението в корпуса на английски език е аналогично с положението в българския:

MR	1 710	0.33%
MRS	95	0.02%
MS	157	0.03%

От тези форми, единствено последната - *Ms*, която не прави разлика между омъжена и неомъжена жена, надвишава обичайното разпространение на формата в парламентарните протоколи.

Списъкът от ключови думи в българския корпус говори за учтива диалогична реч:

ГОСПОДИН
УВАЖАЕМИ
КОЛЕГИ
ВИ
ГОСПОЖО
ГОСПОЖА
ВИЕ

Корпусът на английски език също включва доста форми на учтивост и диалогична реч, но се забелязват и лични и притежателни местоимения, прилагателни имена и спомагателни глаголи – форми, които обикновено нямат статут на ключови думи. Да разгледаме формите по групи, представени в таблица 3.:

Таблица 3. Ключови думи, свързани с езикови особености в корпуса на английски език

HON FRIEND GENTLEMAN MR RIGHT MS	WE I MY OUR	THAT	WILL AM NOT	GRATEFUL	INTERRUPTION
---	----------------------	------	-------------------	----------	--------------

Първата колона съдържа форми на обръщение, типични за парламентарната реч. Те бяха обсъдени по-горе. Последната колона е характерна за практиката в британския парламент да се дават прекъсвания – *interruption* – по определен график, или когато председателят не успее да въдвори ред в парламентарната зала.

Втората колона съдържа местоимения. Те са особено важни за речта на английски език, тъй като глаголните форми по правило не показват лицето и числото на извършителя на действието, за разлика от българските глаголи. Често местоименията запълват позицията на подлог, която е задължителна в английското изречение. В случая

обаче се наблюдава почти тройно надхвърляне на формата за първо лице множествено число *we* и на съответното притежателно местоимение *our*. За първоличната форма за множествено число са описани много особености на референцията: кралска, редакционна, инклузивна и др.(Уейлс 1996:62). В корпуса „ние“ замества различни референти. В следния пример се превключва от първоличната към третоличната форма, когато става въпрос за загуби (подчертаването мое – Е.Т.):

Journey times from Ashford, which now last 83 minutes on average, will fall to 36 minutes. In so far as there is competition between our towns, Ashford will be more attractive in commuting terms than Tunbridge Wells. We think we have manifest charms that might make up for that, and we are confident that we can hold our own, but nevertheless it is galling for my constituents that they will have no reduction in journey time, while paying the same or more than commuters in Ashford.

Представителят на Танбридж започва изказването си като се идентифицира като един от жителите на този град. Но когато изразява загубите, които ще понесат неговите избиратели, ако се закрие гарата в града им, внезапно изключва себе си от числото на обитателите на градчето. Така деиксисът служи да се подчертае факта, че парламентаристът търси не лична облага, а желае най-доброто за избирателите си.

В множеството от случаите обаче става въпрос за реторичния похват, чрез който „ние“ приобщава публиката към гледната точка на говорещия, така наречената „инклузивна форма“, както в следния пример:

Whether it is kerb crawlers or lap-dancing clubs, we all need to listen and respond on behalf of the law-abiding majority. We need communities to be fully engaged

and feel that their views are being heard, so that they can have real confidence in the criminal justice system. In the case of lap-dancing clubs, I think we need to do more to make sure that happens.

Колкото до първоличното местоимение за единствено число *I*, употребата му подчертава лични позиции и гледни точки, както личи от списъка на най-честотните пълнозначни глаголи - колокати, с които се среща:

HOPE

THINK

WANT

BELIEVE

KNOW

SAID

THANK

AGREE

WELCOME

UNDERSTAND

ASK

SAY

WISH

URGE

CONGRATULATE

TAKE

Същевременно, второ личното местоимение отсъства от списъка на ключовите думи в корпуса на английски език поради забраната от конфронтация в правилника на британския парламент. Така езикът дава представа за още една типична особеност на парламентарните дебати.

Можем да обобщим, че личните местоимения структурират дискурса чрез заемане на лична позиция и чрез опит за приобщаване на публиката към гледната точка на говорещия. Това е причината да се употребяват в парламентарната реч по-често отколкото в другите функционални стилове на английски език. Поради факта, че глаголните окончания показват лицето на деятеля в българския език, честотността им е по-малка. Това е случай, където различието е причинено от структурата на езика.

В третата колона установяваме думата *that*, чиято същност е двусмислена. От една страна тя може да бъде показателно местоимение и да изразява определеност, подобно на членна морфема или да замества именни части, а от друга страна може да бъде конектор, свързващ две прости изречения в състава на сложното. И трите функции предполагат висока честотност. Списъкът с многокомпонентни единства, установени за *that* показва следното:

TO ENSURE THAT
THAT IT IS
THAT WE HAVE
I HOPE THAT
THAT THE GOVERNMENT
THAT THAT IS
THE FACT THAT
I THINK THAT
THAT THERE IS
THAT IS THE
THAT WE ARE
THAT IS A

AM SURE THAT
I BELIEVE THAT
I AM SURE THAT
TO SAY THAT
THAT IS NOT

С три изключения, всички случаи представляват конекторна употреба. Заклучението за високата честотност и ключовия характер на тази дума трябва да се търси във факта, че в парламентарния дискурс преобладават сложните изречения и *that* функционира като връзка с подчинени допълнителни изречения от вида, демонстриран чрез многокомпонентните единства горе.

Следващата категория определям като спомагателни глаголи за образуване на глаголни форми. Честотността на *am* е висока, защото съкратената форма *I'm* е на 147 място в британския национален корпус по брой на срещанията и съставлява 0.06 процента от общата езикова продукция в балансирания корпус. Това е значима честотност, която показва, че в езика определено се предпочита съкратената форма. Честата употреба на пълната форма характеризира парламентарния стил като строго формален, недопускащ съкращения. Същото се отнася за високата честотност на отрицателната частица *not*. Положението на спомагателния глагол *will* не е много различно. В референтния корпус 0.03% представляват съкратени форми на *will*, така че пълните форми могат да се сметнат за функция на формалността на стила, която не допуска съкращаване.

Петата колона съдържа прилагателно име. Според значението си думата *grateful* не изглежда като част от езикова формула, характерна

за парламентарния дискурс. Въпреки това, високата честотност и списъкът на многокомпонентните единства извеждат следния израз:

I AM GRATEFUL TO MY HON FRIEND

От корпуса става ясно, че този израз се използва от парламентаристите за връзка с изказвания на предишни говорители в парламента.

Парламентарни процедури. По отношение на лексиката, свързана с парламентарни процедури, следната таблица представя ключовите думи в двата корпуса:

Таблица 4. Ключови думи, свързани с парламентарните процедури в българския и британския парламент.

Парламентарни процедури	ВЪЗДЪРЖАЛИ ПРЕДЛОЖЕНИЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕТО ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ГЛАСУВАЛИ ГЛАСУВАНЕ ДУМАТА ДОПЪЛНЕНИЕ ЧЕТЕНЕ ИЗМЕНЕНИЕ ПРОТИВ РЕПЛИКА РЕПЛИКИ ЖЕЛАЕЩИ ЗАСЕДАНИЕ ПИТАНЕ ВЪПРОС ОТСЪСТВА ОТНОШЕНИЕ	CONSULTATION STATEMENT PROPOSALS DEBATE MEASURES QUESTION
----------------------------	---	--

--	--	--

Вижда се, че корпусът на български език надхвърля сериозно корпуса на английски език, дори ако обединим формите от граматическата парадигма на някои от думите.

Относно резултатите от гласуванията в двата парламента, изяснената по-горе практика в протоколите от английския парламент да се включват поименни списъци с гласувалите „за“ и „против“ народни представители обяснява липсата на съответствията на „за“ и „против“. Трябва да се добави, че тези списъци не включват въздържалите се народни представители. Затова формите *abstain* и *abstained* се срещат по веднъж в близо тримилионния корпус – използват се от депутати да обяснят поведението си при гласуване на участието във военните действия в Ирак, а името *abstention* се споменава 5 пъти по повод на декларация на ООН, която САЩ са се въздържали да подкрепят. В същото време българските парламентаристи са включили в протокола си 349 употреби на „въздържали“ и 44 – на „въздържал“, с което първата дума се нарежда сред ключовите в текста.

Друга ключова дума без съответствие в корпуса на английски език е „отсъства“. Тя е повторена сто пъти, което представлява 0.03% от общия обем думи и надхвърля обичайната честотност в другите жанрове. С това се потвърждава различието в парламентарната практика на българския парламент да се отдава значение на кворума.

Представените данни дават основание да се обобщи, че в речта на българския парламент присъстват твърде много думи, свързани с процедурни въпроси. В британския парламент честотността на тази

лексика не надхвърля обичайния профил на съответните лексеми в балансиран корпус. Когато се съпостави това заключение с факта, че мнозинството ключови думи от британските протоколи засягат тематиката на дискусиите в парламента, оставаме с неприятното впечатление, че нашите народни из бранници се занимават по-скоро с дискусии по процедурите на парламентарната дейност, отколкото със същностната страна на обсъжданите въпроси.

Заключение. Целта на това изследване, формулирана в началото беше да се провери какви сведения за обществените явления могат да бъдат изведени чрез езиков анализ. Събрани бяха данни от милионни корпуси в съпоставителен план за парламентите на България и Обединеното Кралство. Езиковият анализ на ключовите думи в парламентарните протоколи насочи вниманието към редица особености на парламентарния дискурс, както и към съществени заключения относно парламентарната практика. Могат също да се направят заключения относно методиката на изследванията.

Парламентарният стил се отличава с висока степен на формалност в двата езика. Тя се характеризира с определен вид обръщения, липса на съкратени форми на спомагателните глаголи, употребата на сложни изречения. Използването на форми на учтивост обаче доведе до заключения относно различия в употребата на маркерите на учтивостта в двата езика. Докато за британския парламент се срещат обръщения специфични за парламентаризма – *My hon. friend* – на български се наблюдава засилена проява на учтиви форми, типични за езика без стилова ограниченост. Това може да означава, че извън парламента концентрацията на тези форми е доста ниска. Изненадващо наблюдение е слабото разпространение на думата *please* в речта на парламентаристите. Настоящото изследване не дава

обяснение на този факт, но би било интересно да се потърсят други методи за изясняването му.

От гледна точка на равнопоставеността на половете, обръщенията категорично говорят за доминиране на мъжете в областта на парламентаризма, както в българския, така и в британския парламент.

Установяването на езиковите клишета за изпълняване на функции, като прекъсване на изказване, вземане на думата и др. трябва да става не чрез превод, а с проследяване на ключовите думи и многокомпонентните единства, в които участват. Настоящото изследване установи някои словоупотреби, които не са били регистрирани като част от парламентарния дискурс. Това добавя още едно предимство от прилагането на корпусния метод на изследване.

Езикът като социална проекция на явлението „парламентарни дебати“ дава основания за няколко извода:

Материалът дава потвърждение за наличието на разлика в парламентарните процедури на двата парламента, установени чрез документния преглед горе – значимостта на кворума в българското народно събрание, метода на отразяване на гласуванията в двата парламента, значението на гласуването „въздържал се“, задължителните прекъсвания и забраната за директен адрес чрез второлично местоимение в британския парламент.

В сравнение с британските си колеги, българските парламентаристи произвеждат по-малка по обем продукция от парламентарните си дебати. Заседанията са по-кратки и протоколите съдържат двойно по-малко думи.

Докато при дебатите в британския парламент преобладават ключови думи, свързани с тематиката на дискусиите, протоколите на българския парламент изобилстват с лексика, свързана с процедурата. Струва ми се, че има основания да се провери дали наистина проблемите се обсъждат в дълбочина, или парламентарното време минава в процедурни уточнения.

Корпусът дава основание също за проверка дали наистина е вярно, че българските парламентаристи се въздържат от използването на оценъчен речник, или съществуват методи, останали скрити за настоящото изследване.

Има индикации също, че британските парламентаристи се позовават на своите избиратели и на факти от избирателните си райони много по-често, отколкото българските им колеги. Ако това не се дължи на слабост на методиката на изследване, явлението е сериозно и заслужава обстойна проверка.

По отношение на методиката на изследване, може да се каже, че резултатите от изследването потвърждават до голяма степен усещанията в публичното пространство, свързани с работата на парламента. Верификация за установеното, разбира се, трябва да се търси чрез изследвания с други методи.

Лематизацията в рамките на това изследване се оказва потребна. Като повод за лематизиране послужи фактът, че ключови думи от протоколите на британския парламент липсват в практиката на българския. Ако не беше консолидирана лемата на думи, можеше да се окаже, че българските парламентаристи се въздържат от използването на оценъчни думи, или че не подемат започнатата тематика с помощта на всеобщи заместители. Така съпоставителният характер на изследването помогна за установяване на ролята на лематизацията.

Библиография

Байбър и др. 1998: D. Biber, S. Conrad, R. Reppen. *Corpus linguistics*. CUP.

Байбър 2004: D. Biber, S., Conrad, S. & V. Cortes. "If you look at ...Lexical Bundles in University Teaching and Textbooks". *Applied linguistics* 25-3:371-405 Oxford University Press.

Бейкър и др. 2006: P.Baker, A. Hardie & T. McEnery. *A Glossary of Corpus Linguistics*. Edinburgh University Press.

Бейкър и др. 2008: P. Baker, C. Gabrielatos, M. KhosraviNik, M. Krzyzanowski, T. McEnery and R. Wodak . "A Useful Methodological Synergy? Combining Critical Discourse Analysis and Corpus Linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press". *Discourse and Society*. 19: 273

БНС 2007: BNC. *The British National Corpus*, version 3 (BNC XML Edition).Oxford University Computing Services on behalf of the BNC Consortium. URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>

Богранд и Дреслер 1981: R.A. De Beaugrande, W.U. Dressler. *Introduction to text linguistics*. Longman.

Гидънс 1991: A.Giddens. *Modernity and Self Identity*. Cambridge: Polity Press.

Зипф 1949: G.K.Zipf. *Human Behavior and the Principle of Least-Effort*. Addison-Wesley.

Йейтс и др. 2001: S. Yates, M. Wetherell (ed.), S. Taylor. *Discourse as data*.Sage.

Камара на общините 2009: House of Commons. *Sittings of the House Factsheet P4*. <http://www.parliament.uk/about/how/members/mps.cfm>

Макарти и Картър 2002: M. McCarthy & R. Carter. „This that and the other: Multiword clusters in spoken English as visible patterns of interaction”. *The Irish Yearbook of Applied Linguistics*.21:30-50. Taenga

Методиева 2002: Л. Методиева. *Парламентарна реторика*. Албатрос.

О Дрискол 1995: J. O’Driscoll *Britain: The Country and its People*. OUP.

Симов и Осенова 2004: K. Simov, P. Osenova. BTB-TR02 Bultreebank Text Corpus of Bulgarian: Content, Segmentation, Tokenization: <http://www.bultreebank.org/>

Скот 1999: M. Scott. *Wordsmith Tools*. OUP

Скот и Трибъл 2006: M. Scott, C. Tribble. *Textual patterns*. John Benjamins Publishing.

Стамболиева 2003: М. Стамболиева. “Електронните архиви в езиковедската работа”. *Български език*. 3:121 – 128.

Тарашева 2007: Е. Тарашева. *Ролята на повторенията за изграждане на текст: корпусно изследване на базата на текстове на английски и български език*. Дисертационен труд.

Тойберт и Кришнамурти 2007: W. Teubert and R. Krishnamurty (ed). *Corpus Linguistics: Critical Concepts in Linguistics*. Routledge.

Уейлс 1996: K. Wales. *Personal pronouns in present-day English*.CUP.

Феърклав 2003: N. Fairclough. *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. Routledge.

Халидей 1978: M.A.K. Halliday.*Language as social semiotic: The social interpretation of language and meaning*.Hodder Arnold.

Приложение

Следната таблица представя първите 100 ключови думи в двата корпуса, класирани по честотност:

Key words BG		Keywords English	
1	ГОСПОДИН	1	HON
2	ПРЕДСЕДАТЕЛ	2	THAT
3	#	3	WE
4	УВАЖАЕМИ	4	COLUMN
5	КОМИСИЯТА	5	S
6	ПРЕДСТАВИТЕЛИ	6	JAN

7	БЛАГОДАРЯ	7	FRIEND
8	НАРОДНИ	8	GENTLEMAN
9	ПРЕДЛОЖЕНИЕ	9	GOVERNMENT
10	ПИРИНСКИ	10	WILL
11	ЧЛ	11	EU
12	КОЛЕГИ	12	MEMBER
13	ПРЕДЛОЖЕНИЕТО	13	GAZA
14	ПРЕДСТАВИТЕЛ	14	IRAQ
15	НАРОДНИЯ	15	HAMAS
16	ЗАКОНОПРОЕКТ	16	MR
17	АЛ	17	LAB
18	КОРНЕЗОВ	18	BILL
19	ЗАКОНОПРОЕКТА	19	MINISTER
20	ВЪЗДЪРЖАЛИ	20	CON
21	ЗА	21	AM
22	НА	22	DEBATE
23	ГЛАСУВАЛИ	23	ISRAEL
24	ЗАКОНА	24	SECRETARY
25	ВИ	25	HAVE
26	ГЛАСУВАНЕ	26	I
27	ЛЮБЕН	27	IS
28	ЗАПОВЯДАЙТЕ	28	HOUSE
29	ГЛАСУВАЙТЕ	29	SAVINGS
30	СЪБРАНИЕ	30	MY
31	МОЛЯ	31	MEMBERS
32	ДУМАТА	32	BUSINESSES
33	КБ	33	CROSSRAIL
34	ДОПЪЛНЕНИЕ	34	NOT
35	ЧЕТЕНЕ	35	PEOPLE
36	ГЕОРГИ	36	CONSTITUENTS
37	ИЗМЕНЕНИЕ	37	OUR
38	ГОСПОЖО	38	CEASEFIRE
39	НАРОДНОТО	39	BASRA
40	ЧАЧЕВ	40	IRAQI
41	ПРОТИВ	41	ENSURE
42	ПО	42	ISRAELI
43	ПОДКРЕПЯ	43	AGREE
44	РЕПУБЛИКА	44	SAVING
45	ГАЗ	45	PM
46	ТОЗИ	46	THOSE
47	КРИЗА	47	HAS
48	МИНИСТЕРСТВОТО	48	RIGHT
49	ПРЕДЛОЖЕНИЯ	49	LD
50	ГОСПОЖА	50	ISSUE
51	ВИЕ	51	TO
52	ДОКЛАДЧИК	52	RAMMELL
53	РЕПЛИКА	53	CONSTITUENCY

54	ИМА	54	SAVERS
55	ТЕЗИ	55	ARE
56	ЗАКОНОПРОЕКТЪТ	56	SCHEME
57	ЗАКОН	57	SUPPORT
58	ХРИСТОВ	58	OBAMA
59	ВНЕСЕН	59	BANKS
60	ТОВА	60	MILIBAND
61	СЪВЕТ	61	HARMAN
62	ЕВГЕНИ	62	RUSSIA
63	РЕПЛИКИ	63	STATE
64	ЕВРОПЕЙСКИЯ	64	WELCOME
65	ПРЕДЛАГА	65	IMPORTANT
66	НАРОДНИТЕ	66	BUSINESS
67	ТЕКСТА	67	HOPE
68	РЕШЕНИЕ	68	PRIME
69	IV	69	PALESTINIAN
70	III	70	COUNTRY
71	КОМИСИЯ	71	COMMITTEE
72	БЪЛГАРИЯ	72	EMERGENCY
73	ВНОСИТЕЛЯ	73	UK
74	МИНИСТЕРСКИЯ	74	THE
75	ПЪРВО	75	MS
76	ВНОСИТЕЛ	76	INTERRUPTION
77	РЕДАКЦИЯ	77	POINT
78	ЯНЕВ	78	NEED
79	ЗАЛА	79	HEATHROW
80	ПЛЕНАРНАТА	80	ISRAELIS
81	ЖЕЛАЕЩИ	81	DEPUTY
82	ГЛАСУВАМЕ	82	ROCKETS
83	СЪЮЗ	83	ABOUT
84	ЕНЕРГЕТИКАТА	84	GATEWAY
85	ОТНОСНО	85	MEASURES
86	МИНЧО	86	COMMUNITIES
87	СТОИЛОВ	87	ECONOMY
88	СОТИРОВ	88	BILLION
89	ТАЗИ	89	EAST
90	ВТОРО	90	LENDING
91	ВЪПРОС	91	LOCAL
92	ПРИЕМА	92	GRATEFUL
93	ИМАТЕ	93	IRAQIS
94	Г	94	TODAY
95	ЗАСЕДАНИЕ	95	CONSERVATIVE
96	МИНИСТЪР-ПРЕДСЕДАТЕЛЯ	96	CONCERNS
97	АТАЛАЙ	97	EUROPEAN
98	МИНИСТЪР-ПРЕДСЕДАТЕЛ	98	POLICYHOLDERS
99	ОТНОШЕНИЕ	99	PALESTINIANS
100	МАНЕВА	100	ISSUES

--	--

Резюме

Specific Features of Parliamentary Discourse: What data does Linguistic Analysis Yield for Understanding Social Phenomena?

The article presents the results of a corpus study of parliamentary discourse in English and Bulgarian. The key word lists in corpora from the Bulgarian and British Parliaments are compared in terms of the conceptual categories they present. The analysis reveals which parliamentary specifics can be established from observing linguistic features. The corpora compiled for the purposes of the study are from the parliamentary Hansards of the British and Bulgarian Parliaments for January 2009, of about 3 million running words each. The Word Smith is used for deriving key word lists, collocates and 3-7-word clusters. The key- word lists in both corpora are classified into semantic classes and the comparison establishes what features of the social practice stand behind the keyness. The conclusions reveal differences between parliamentary practices in both Parliaments, direct towards tendencies signalled by the keyness of specific entries and suggest methodological issues connected with the application of critical discourse analysis combined with corpus linguistics.